

KAI KURIOS TEORINĖS LIETUVOS AIKŠČIŲ FORMAVIMO ESMĖS

Gintautas TIŠKUS

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilnius, Lietuva
El. paštas: gintas.tiskus@gmail.com

Santrauka. Lietuvos teisės aktuose ir profesinėje literatūroje nėra aiškių kriterijų ir sąvokų aikštei apibrėžti. Aikštėmis dažnai vadinamos neužstatytos miesto erdvės vietos, neturinčios aiškių ribų ir paskirties, arba atviri tarpai tarp pastatų. Straipsnyje nustatomi privalomieji vietos, vadinamos aikšte, atributai, apibrėžiama aikštės sąvoka.

Straipsnyje nagrinėjamos reprezentacinėmis vadinamų aikščių savybės, reprezentacijos ir reprezentatyvumo skirtumai. Siekiama atskleisti miesto aplinkos konteksto ir monumento aikštėje įtaką jos paskirčiai (funkcijai). Aikštė, nors yra savarankiškas miesto planinės struktūros elementas, nėra savarankiškas miesto erdvinės struktūros elementas. Tiek aikštės erdvė, tiek aplinka, kurioje aikštė suformuota, yra tarpusavyje susietos ne tik fiziniiais, estetiniais, bet ir priežastiniais ryšiais, kurie gali būti įvardinami kaip aikščių formavimo esmės.

Straipsnyje taikomas tarpdalykinio diskurso analizės metodas.

Reikšminiai žodžiai: aikštė, būtis, paskirtis (funkcija), meninė raiška, reprezentacija.

Įvadas

Kaip ir bet kuris kitas realaus pasaulio objektas, miestas yra žmogaus sąmonės interpretacijos vaisius. Miestas yra sudėtinga ir daugialypė struktūra, kad būtų įmanoma ją suvokti ir suprasti tik pažvelgus. Architektūros teorijos tekstuose aikštė daugiausia tirta kaip miesto morfologinis struktūrinis objektas, tipologizuojant aikštes pagal formą ir funkciją. Tačiau urbanistinis, architektūrinis, menotyrinis ar bet kuris kitas miesto diskursas tegali apimti tik ribotą šio fenomeno kuriamų reikšmių dalį. Platesnei aikštės sampratai atskleisti palankus tarpdalykinio diskurso analizės metodas. Pagal Maarten'o Allard'o Hajer'io apibrėžimą diskursas yra „visuma idėjų, sąvokų ir kategorijų, kurios yra kuriamos, atkuriamos bei keičiamos tam tikrais socialiniais veiksmais, ir kurias taikant fizinei ir socialinei realybėms yra suteikiamos reikšmės“ (Hajer 1995: 44). Mischael'is Foucault'as suvokė diskursą kaip tam tikrą idėjų ar žinėjimo sistemą, išreikštą specifiniu žodynu, teiginių grupėmis. Diskursas, anot M. Foucault'o, yra tai, kas susideda iš konkrečių ženklų, jis reiškiasi išsakyimų, kurie paklūsta tai pačiai sistemai, pavidalu ir jungia ribotą šių išsakyimų skaičių bei yra istoriškas (Foucault 1998).

Miesto planuose, panoramose, siluetuose, architektūros objektuose, aikštėse ir kitose vietose fiksuota miesto tikrovė yra tik konkretų laiką išreiškiantis atspindis.

Konkrečiame laike ne tik fiksuojame specifinius miesto ar jo struktūrinės dalies tikrovės bruožus, bet ir įtvirtiname individualiai ir kolektyvinei sąmonei būdingą santykį su šia tikrove. Miesto vaizdas visada yra matomas per individualios sąmonės prizmę, per stebėtojo santykį su miesto tikrove. Miesto kaip heterogeniško, platų perskaitymo galimybių spektrą turinčio teksto sampratą XX a. antrojoje pusėje konceptualizavo semiotinė miestotyra. Anot Vladimir'o Toporov'o: „iškilūs literatūros kūriniai geba patys kurti mitus ir simbolius, taip iš sąmonės tamos į sąmoningumo šviesą atverdami kelią archetipams“. A. Toporov'as teigė, kad miesto simboliai ir ženklai perteikia tam tikrą pasaulio įsivaizdavimą, mąstymo būdą, pasaulėžiūrą, aiškina tam tikrų reiškinių prasmę. Miesto erdvė ir jos „užpildymas“ yra tarsi matrica meninei visumai. Erdvė tampa modeliu, pagal kurį dar neutrali visuma pavirsta estetiškai žymėta, iš „gamtinės materialinės“ sferos išsiveržiama į kultūros ir jos aukščiausios formos – dvasios – sferą (Toporov 1995: 4).

Nagrinėjant ir atskleidžiant miesto aikščių formavimo esmes bei meninės išraiškos panašumus ar skirtumus, svarbios sąvokos. Teritorijų planavimą, statybą ar kitas sritis Lietuvoje reglamentuojančiuose teisės aktuose *aikštės* sąvokos nėra. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (2011) – *aikštė*: 1. miške lygi, be medžių, mieste be namų vieta; 2. sporto,

pramogų vieta. Architektūros istorijos žodyne (Harris 2007: 394, 80) *aikštė* apibrėžiama dvejopai: [piazza] – pastatų apsupta atvira erdvė; [carrefour] – atvira erdvė, iš kurios išsišakoja gatvės ir alėjos. Urbanistikos žodyne (Cowan 2005: 468) *aikštė* aiškinama kaip: architektūrinėmis priemonėmis sutvarkyta (išgrįsta ar asfaltuota) erdvė, dažniausiai stačiakampio formos, iš dalies arba visiškai apribota pastatais; urbanizuota miesto erdvė, iš dalies arba visiškai apribota pastatais.

Iš šių skirtinguose šaltiniuose pateiktų sąvokų (panašių sąvokų galima rasti ir daugiau) negalime vienareikšmiškai įvardinti, ką turime vadinti aikšte, tačiau akivaizdu, kad aikštė, visų pirma, yra tam tikra vieta, kuri yra išskirta iš kitų miesto erdvės vietų. Tačiau, ne kiekviena atvira vieta yra vadinama aikšte, todėl būtina išskirti ar nustatyti privalomus vietos erdvėje atributus (būtinąsias savybes), kurie įgalintų vietą vadinti aikšte. Pirmasis bet kurios vietos išskyrimo iš kitų vietų visumos (aplinkos) atributas yra vietos ribos. Kiekviena vieta turi pradžią ir pabaigą, arba kraštus. Būti tam tikroje vietoje reiškia išskirtinumą, būtent čia, o ne kitur. Urbanizuotoje aplinkoje vieta yra identifiukuojama ribomis, kuriomis gali būti statiniai, susisiekimo ar inžinerinės komunikacijos, gamtiniai elementai. Be to, vietai, vadinamai aikšte, turi būti nustatomi ir tam tikri kompaktiškumo arba proporcijų reikalavimai (pvz., gatvė, nors ir turi savo ribas, negali būti vadinama aikšte). Tačiau riba ne tik skiria vieną vietą nuo kitos, bet ir nustato tam tikras elgesio taisykles, tinkančias tai vietai. Ribos peržengimas yra tam tikras įvykis, kai iš vieno matmens, kokybės ar būsenos pereinama į kitą – skirtingą. Todėl antrasis vietos identifikavimo atributas, išskiriantis vietą iš kitų ir ją apibūdinantis, tai yra nustatantis elgesio taisykles joje, yra vietos paskirtis (funkcija). Šie du pagrindiniai aikštės atributai – ribos ir paskirtis – lemia trečiąją aikštės atributą, tai yra aikštės formą, architektūrinę ir estetinę išraišką.

Atsižvelgdami į privalomuosius aikštės atributus, galime apibrėžti aikštės sąvoką, kuri gali būti vartojama: urbanistikoje – savarankiškas miesto struktūros elementas, turintis ribas ir paskirtį (funkciją), ne mažiau kaip iš dviejų pusių apribotas pastatais ar susisiekimo komunikacijomis ir kurio didesniąją dalį užimamo ploto sudaro neužstatyta statiniais ar neapželdinta erdvė; teisės aktuose – savarankiškas statinys, turintis viešajame registre nurodytą naudojimo paskirtį, kurio atvira erdvė apribota miesto susisiekimo komunikacijomis, pastatais (statiniais) ar želdiniais ir kuriame yra arba nėra kitų statinių (pastatų, skulptūrų, dekoratyvinių architektūros elementų ir t. t.).

Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad sąvokų apibrėžtys gali skirtis priklausomai nuo srities, kurioje vartojamos. Šis skirtumas yra nulemtas esminių kategorijų,

būtinų apibrėžti atskirų sričių reglamentavimo ar profesinių terminų prasmes.

Būties priežastingumai

Miesto aplinka turi kur kas daugiau reikšmių ir prasmų, negu įmanoma nustatyti tradiciniais urbanistinių architektūrinių tyrimų metodais, todėl tiriant aikštes nepakanka identifikuoti tik jų fizinį, apčiuopiamą pavidalą, būtinas žinojimas, „kaip ir kodėl“ aikštė atsirado, kas yra aikštė, kokia jos būtis. Kiekvienas pasaulio daiktas turi savo *būtį*, kurią suprantame kaip tikrovę, egzistavimą erdvėje ir laike (Waibl, Rainer 2011: 396–397). Filosofijoje būtis suprantama kaip visuma dalykų, į kuriuos nukreiptas filosofinis mąstymas. Filosofai sutaria, kad *būties* klausimas ir yra pagrindinis filosofijos klausimas, nors atskiros filosofinės sistemos jį formuoja nevienodai. Tačiau *būties* samprata, nors ir svarbi nagrinėjant architektūros ar kitų meno rūšių reiškinius, nėra menotyros objektas, todėl šiame darbe tik apžvelgiama.

Platono dialoguose „Timajus. Kritijas“ rasime: „Ką galime suvokti protu ir paaiškinti svarstymu, visuomet esti sau tapati būtis, o ką atskleidžia nuomonė ir nesvarstantis pojūtis, tas nuolat atsiranda ir žūva, tačiau iš tikrųjų niekuomet nebūva. O visa, kas turi pradžią, pagal būtinybę atsiranda dėl kokios nors priežasties, nes niekas be priežasties negali turėti pradžios“ (Platonas 1995: 64). Gan išsamiai antikos filosofų būties sampratą savo paskaitose apie antikos filosofiją aiškino Meraba's Mamardašvili's. Anot M. Mamardašvilio, „Parmenido žodžiai, kuriais jis aprašo būtį, iškilmingi ir taurūs, ir tuoj pat mus užburia ypatinga didybe, tačiau tai dar nereiškia, kad suprantame, kas pasakyta. Taigi būtis – tai, kas tanku, iš visų pusių uždara, ko niekada nebuvo ir nebus, nes visuomet yra ir niekada nebuvo ir nebus akimirkos nei praeityje, nei ateityje, kai apie būtį būtų galima pasakyti, kad jos nėra. Ji visa dabartyje, visa vientisa, ir, eidami aplink ją, visuomet liekame vietoje, t. y. nejudame. Būtis nedali, ištisa, pastovi ir visą aprėpianti“ (Mamardašvili 2012: 49). Toliau M. Mamardašvilis aiškina, kad graikai sakė taip: „reiškinys – tai matyti nematoma. Ši frazė priklauso Anaksagorui. Demokritas irgi panašiai kalbėjo. Tai, kas nematoma, mes matome per tai, kas matoma“. Mamardašvilis perfrazuoja: tai, kas matoma, yra to, kas nematoma, reiškinys. Primena Demokritą, kalbėjusį apie ypatingą kažko apraišką (kažkas matoma, o matoma gali būti tik empiriškai) ir apie šeštą pojūtį arba papildomą gyvūnų ir filosofų jutimo organą (trečia arba perteklinė Edipo akis). Neatsitiktinai anatomijos terminų – „akis“, „jutimo organas“ – vartojimas prieštariauja paplitusiai graikų interpretacijai, juk joje remiamasi

prielaida, kad yra kažkokia tikroji būtis (Parmenidas), kuri glūdi anapus mūsų pasaulio, reiškinių, šią būti slepiančių ir mus apgaudinėjančių. Esmė ta, kad būties nematymas pats kažkaip susiorganizuoja į atskirą pasaulį, kuris tarsi neleidžia mums suvokti to, kas reiškinyje nematoma, t. y. neleidžia suvokti reiškinių kaip būties reiškinio. O būtis negali nesireikšti, kaip kad manė graikai, būtis yra tai, kas stovi atvirybėje (Mamardašvili 2012: 63).

Jei būtis reiškiasi, tai reiškinių, apie kuriuos įmanoma spręsti, laukas, pavyzdžiui, aikštės būtis, atsiveria, kai atsiranda ir išryškėja aikštės esmė – vidinis turinys, kuris pasireiškia visų aikštės formų vienoje, neatskiriama nuo pačios aikštės, kuri yra esmės reiškinys. Reiškiniai nuolat kinta, o esmė išlieka pastovi, tačiau tik kintant reiškiniui.

Aikštė, kaip daiktas ir kartu meno kūrinys, turi savo *būtį* – tai, ką mes matome, ko nematome, bet jaučiame, kas vyko ar vyksta, tai yra reiškinys visuma, kuri ir yra pačios aikštės esmė. Kitaip tariant, aikštės esmė ir būtis yra pati aikštė. Būtina pastebėti, kad aikštės esmė yra nepakartojama ir egzistuoja tik vieninteliu pavidalu. Kad ir kaip norėtume aikštę „pakartoti“, to padaryti nepavyks. Net ir tobulai nukopijavus kurios nors aikštės formų visumą, negalėsime jos „perkelti“ į kitą vietą, nes aikštė yra ne tik vidinis jos turinys, bet ir unikalus fizinis bei dvasinis aplinkos kontekstas, kurio „perkelti“ nėra įmanoma. Kiekviena aikštė yra unikali ir tuo, kad nekeisdama skirtingų savo esmės stebėtojų gali būti suvokiama skirtingai, tai yra aikštės turinys gali būti interpretuojamas.

Paskirties (funkcijų) istorinė kaita

Svarbiausia atvira visuomeninio gyvenimo mieste vieta visais laikais buvo aikštė. Antikinės Graikijos miestuose aikštė, vadinta *agora*, buvo miesto tarybos susirinkimų vieta po atviru dangumi (1 pav.). Aristotelis veikale „Politika“, aprašydamas miestą, pažymėjo: „Žemiau reikėtų įrengti aikštę, tokią, kuri Tesalijoje vadinama „laisvąja“ – ji turi būti švari: joje neturi vykti jokia prekyba, ir joks amatininkas ar žemdirbys, ar koks kitas panašus žmogus negali į ją įžengti, nebent kviečiamas pareigūnų. Vieta bus malonesnė, jeigu čia bus rengiamos vyresniųjų gimnastikos pratybos – juk ir šį kilnų užsiėmimą reikia suskirstyti pagal amžių, kad ir su jaunuoliais leistų laiką kas nors iš pareigūnų, vyresnieji – su pareigūnais, nes buvimas pareigūnų akivaizdoje labiausiai įskiepia tikrąjį kuklumą, baimę, būdingą laisviems žmonėms. O turkaus aikštė turėtų būti atskira ir atokiai, tokioje vietoje, kuri būtų patogiai atgabenti visoms prekėms ir jūra, ir sausuma“ (Aristotelis 2009: 1331a,b).

Senovės Romoje forumai naudoti ne tik kaip turkaus aikštės, bet ir kaip miesto gyventojų susirinkimo vieta, kur

vykdavo politinės diskusijos, debatai, susitikimai ar kita panaši veikla. Viduramžiais, gotikos ir Renesanso laikotarpiu, aikštės buvo formuojamos prie valdovų rūmų, katedrų ar rotušių, kartu pabrėžiant šių institutų galios lauką. Baroko laikotarpis išsiskyrė karališkiesiems asmenims šlovinti ir jų galiai demonstruoti skirtų aikštelių prie rūmų ar rezidencijų formavimu. Dar vėliau, pradėjus statyti teatrus, prie jų buvo formuojamos ir aikštės. XX a. pradžioje imta statyti aikštės, turėjusias paradinę paskirtį (aikštė skirta kariuomenės, sportininkų ar kitų organizacijų iškilmingam žygiavimui). Turgavietė, buvusi svarbia vieta antikiniuose miestuose, išlaikė savo funkciją ir šiandien, nors ir transformavosi į dengtas sales. Aikštės kaip žmonių nuomonės sklaidimo, debatų vieta savo funkciją prarado, nors retkarčiais jose vyksta mitingai, festivaliai ar kiti masiniai renginiai.

Pasak Lewis'o Mumford'o, miesto viduje esančios viešosios erdvės – aikštės, sodai, parkai bei gatvės – nuo seniausių laikų buvo susiję su miesto gyventojų bendruomeniniais ir laisvalaikio poreikiais. Nenuostabu, kad rinkos (turkaus) aikštė Vakarų miestuose dažniausia būdavo šalia katedros ar bažnyčios, nes šventyklos buvo dažniausiai ir gausiausiai miesto žmones suburiančios vietos. Taigi, daugiafunkcė rinkos aikštė, pasak L. Mumford'o, galima laikyti ir akropoliu, ir amfiteatru. Kitaip tariant, ji vienu metu tenkina įvairiausių miesto ir jo dalių gyventojų poreikius – nuo prekybos iki pramogų ir viešųjų renginių (Mumford 1938: 74).

Architektūros teoretikai aikštės dažniausiai klasifikavo pagal formą (R. Baumeister, C. Sitte, R. Krier), rečiau pagal paskirtį. Paul'as Zucker'is klasifikavo aikštės pagal jų padėtį miesto struktūroje: uždara aikštė (apstatyta pastatais statinė aikštės erdvė); dominuojanti aikštė (atvira erdvė, nukreipta į dominuojantį objektą, kuriuo gali būti pastatas, monumentas ar fontanas); branduolio aikštė (erdvė, formuojama aplink centrinį monumentą, fontaną ar vertikalus

1 pav. Antikinės Graikijos agora. H. M. Herget'o paveikslas (atvirukas)

Fig. 1. Ancient Greek Agora. H.M. Herget picture (postcard)

akcentą); aikščių grupė (skirtingų formų ir dydžių aikščių junginys, nukreiptas viena kryptimi ir formuojantis ašį); amorfinė aikštė (aikštės erdvė neapibrėžta). Analizuodamas aikštes pagal funkciją P. Zucker'as išskyrė keturis tipus: vidinių funkcijų aikštė (panaudojimas nepriklauso nuo aplinkos); bendrųjų funkcijų aikštė (paskirtis tokia pati kaip ir pastato aikštėje – civilinės, bažnytinės, rūmų aikštės); mazginė aikštė (naudojama daugiausia susisiekimo sistemos reikmėms); daugiafunkcė aikštė (sujungianti kelias urbanistinės erdvės funkcijas) (Zucker 1970: 8–17).

Bene išsamiausiai aikštes pagal jų paskirtį tipologizavo Hermann'as Joseph'as Stübgen'as knygoje „Der Städtebau“. J. Stübgen'as išskyrė transporto aikštes, funkcinės aikštes, aikštes sodus ir architektūrinės aikštes. Transporto aikštes apibūdino kaip aikštes, kurių didesnioji dalis yra skirta transporto priemonėms judėti. Funkcinės aikštės – skirtos turgavietėms, parodoms ar festivaliams. Aikštės sodai – tai angliško stiliaus želdynų aikštės. Architektūrinės aikštės suskirstytos į pakategorius: aikštės priešais didelius pastatus; aikštės su jose esančiais pastatais; aikštės, apstatytos pastatais (uždaros); aikštės monumentams; kelių funkcijų (dvigubos) aikštės (Stübgen 1907: 147–199).

Tomas Grunskis straipsnyje „Lukiškių aikštės estetinės transformacijos problema Europos miesto aikščių tradicijos diskurse“ rašo: „Kadangi kultūriniame centre visuomeninių erdvių ir aikščių yra daug, tradiciškai aikštės skirstomos į valstybines reprezentacines, bendrąsias miesto, skirtas miesto bendruomenės kultūriniais ir utilitariniams poreikiams, ir vietines – eksponuojančias tam tikrą vertybę ar reiškinį. Funkciniu požiūriu tradiciškai jų būta trijų tipų: turgaus (*Mercato*), rotušės (*Signoria*) ir katedros (*Domplatz*). Šie tipai istorijoje dažnai keičia vieni kitus, yra transformuojami ar apskritai išnyksta ir tai priklauso nuo miesto bendruomenės, miesto idėjos ar valstybinės tvarkos poreikių. Tačiau paprastai išvardyti erdvės tipai yra polifunkciški (kaip ir pats kultūrinis centras), t. y. atitinka anksčiau minėtus erdvės pripildymo, nevienodumo ir uždaro principus. Tiek naujaisiais laikais, pradedant Renesansu, tiek ir Antikoje monocentristinėje valstybėje (imperijoje) atsiranda aiškių funkcijos išskaidymo arba monofunkciškumo tendencijų“ (Grunskis 2000: 122).

Audrius Novickas daktaro disertacijoje „Miesto aikštė: formos ir turinio semantinis tyrimas“ aikštes pagal paskirtį suskirstė į: reprezentacinės paskirties (socialinės tapatybės žymėjimas), religinės apeiginės paskirties (erdvės sakralizavimas), komercinės paskirties (kasdienių ir proginių poreikių tenkinimas), rekreacinės paskirties (sekuliari dimensija) (Novickas 2004: 85, 95, 101, 107).

Atkreiptinas dėmesys, kad, klasifikuojant aikštes pagal

jų funkciją, dažniausiai turima omenyje kasdienė, utilitarinė aikštės naudojimo paskirtis, o ne joje retkarčiais vykstantys proginiai renginiai. Straipsnio autoriaus nuomone, *reprezentacinė* nėra aikštės naudojimo paskirtis. Straipsnio autorius *reprezentaciją* supranta kaip subjekto (valdžios, administravimo, ekspertų ar pan.) valia objektui priskirtą savybę – svarbą. Reprezentacija – kintama objekto savybė, kuri gali kisti arba tokia nebūti subjekto ar aplinkybių valia. Reprezentacija yra tai, ką priimame (manome ar turime manyti) esant vietoj kažko kito. Tai atpažįstamas daikto, kurio aktualiai nėra, ryšys su ženklu. Daiktas, kuris reiškia kitą daiktą, yra reprezentacija, todėl galima daryti prielaidą, kad kiekviena tikro pažinimo rūšis yra ženklo prigimties. Kiekvieną idėją galima laikyti kieno nors reprezentacija. Diskurso apie aikštės kontekste reprezentacinė aikštė turi (gali) būti suprantama kaip iš privalomųjų aikštės atributų sudarytas ženklas ar ženklų sistema, kuria norima suteikti tam tikrą reikšmingą informaciją. Šia informacija gali būti įvykiai arba veikėjai, kurie yra arba nėra susiję su aikšte, bet yra kokiu nors aspektu svarbūs ir juos norima įamžinti; ideologiniai politiniai motyvai, kuriems norima ne tik suteikti išskirtinę svarbą, bet ir sureikšminti. Reprezentacinė savybė gali būti priskirta objektui nekeičiant jo individualumo arba keičiant. Reprezentacinėmis dažniausiai įvardijamos aikštės su ideologinės paskirties monumentais ar paminklais arba aikštės prie svarbių valstybinių ar savivaldybės pastatų, kuriose švenčių proga ar atmintinomis datomis vyksta proginiai renginiai. Visoms reprezentacinėms aikštėms būtina sąlyga – miesto centrinė dalis.

Tačiau būtina paminėti dar vieną reprezentacijos kaip ženklo, kuriuo norima įamžinti ne asmenis ar įvykius, bet kokį nors konkretų daiktą, sukeltą apie jį atminties ar pažinimo asociacijas, funkciją. Įprastai tokie reprezentuojantys objektai, vietos, pastatai ar kas kita vaizduojami atvirukuose, informaciniuose leidiniuose ir kitur. Šiuo atveju pagrindinė reprezentacijos sąlyga – objektas turi būti lengvai atpažįstamas ir asocijuotis su reprezentuojamu daiktu.

Tačiau *reprezentacija* nėra tapati *reprezentatyvumui*. Reprezentatyvumas architektūroje autoriaus suprantamas kaip objekto tūrinis ir medžiaginis estetinių formų ir jų konstruktyvų vaizdavimas, išskiriant jį iš kitų panašių daiktų, kuriems objekto savybės yra būdingos. Reprezentatyvumas yra siejamas su tam tikra žinia (informacija), kas yra ar turi būti atpažįstama daugelio žmonių. Reprezentatyvus daiktas turi daiktų grupei (tipui) būdingas ar lengvai atpažįstamas savybes (bruožus), funkciją, pagal kurias gali būti identifikuojami (atpažįstami) kiti tai pačiai grupei ar tipui priklausantys daiktai, išskiriant juos iš kitų. Reprezentatyvumas – tai ir ženklai, kurie būdingi tam tikrai

2 pav. Vilniaus geležinkelio stoties aikštė XIX a. pradžioje
Fig. 2. Vilnius Railway station square in 19th century

3 pav. Kretingos rotušės aikštė 1910 m. Fotografuota P. Mongirdaitės. Kretingos muziejaus rinkinys
Fig. 3. Kretinga Town Hall square in 1910. Photo by P. Mongirdaite. Kretinga museum collection

4 pav. Lukiškių apylinkės 1860 m. Abdon'o Korzon'o fotografija, Trakų istorijos muziejus
Fig. 4. Lukiškės surroundings in 1860. Abdon Korzon photo, Trakai history museum.

daiktų grupei (tipui), autoriui ar daiktų grupei iš tam tikros vietos, laikotarpio. Pagal reprezentacinius ženklus ir jų konstruktus gali būti atpažįstamas kūrinio autorius, šalies architektūra, praeities įvykiai, laikotarpis, ideologija ir pan. Nėra realios objekto priklausomybės nuo jo (objekto) reprezentavimo, nes objektas ir jo reprezentavimas yra tas pats, tai yra – egzistuoja tuo pačiu metu.

Istorinių Lietuvos miestų aikštės pagal jų pirminę funkciją galima skirstyti į turgaus aikštės ir rotušės aikštės (3 pav.). Vėlesniais laikais aikštėse buvo statomi ir kulto pastatai. Be to, daugelyje aikščių buvęs šulinys buvo svarbi gaisrinės saugos sistemos dalis. Laikui bėgant aikščių funkcijos kito ir plėtėsi. Atsirado transporto aikštės prie stočių (2 pav.). Prekyba iš centrinių miesto aikščių buvo perkelta į specialiai tam numatytas turgavietes, aikštėse pradėti statyti ideologinės paskirties monumentai. Rekreacinė aikštės funkcija buvo tik kaip papildoma, nes dažniausiai poilsiui buvo naudojami parkai ir skverai.

Apžvelgiant nūdienos Lietuvos aikštės, pastebima, kad pradinę paskirtį išlaikiusių aikščių beveik nėra likę. Tokiomis galima laikyti tik transporto eismui skirtas aikštės (aikštės prie stočių). Istorinės aikštės prie katedrų ar rotušių tapo (savo esme tokios ir buvo) daugiafunkcio naudojimo erdvėmis. Aikštės, suformuotos XX a. prie valstybinių ar savivaldybės pastatų, aiškios funkcijos neįgavo (aikštė prie Seimo Vilniuje). Daugelis centrinių miesto aikščių buvo rekonstruotos, tačiau po rekonstrukcijos šių aikščių funkcija tapo neapibrėžta, jos netapo intensyviai žmonių lankoma ar poilsio vieta ir daugeliu atvejų naudojama tik kaip tranzitinis praėjimas (Utenos Utenio a., Rietavo Laisvės a., Birštono J. Basanavičiaus a., Lazdijų Nepriklausomybės a.). Aikštė, neturinti aiškios funkcijos, tampa tik erdve tarp pastatų ar gatvių, tai yra praranda aikštės statusą. Savotiška Prezidentūros įkaite tapo ir S. Daukanto aikštė Vilniuje, kuri didžiąją laiko dalį būna užtvarta grandine tarp granitinių stulpelių ir naudojama tik retomis progomis, dažniausiai ideologiniams politiniams renginiams.

Tačiau reikia pabrėžti, kad aikštės paskirtis ir funkcija nėra tapačios sąvokos. Kalbėdami apie aikštės paskirtį, turime omenyje ilgalaikį aikštės pradinio suformavimo ar vėlesnio transformavimo tikslą, kuris buvo konkretus (susirinkimų aikštė – agora, turgaus aikštė, transporto aikštė ar pan.). Kalbėdami apie funkciją, turime turėti omenyje laikinę veiklą, kuri aikštėje yra galima, arba vaidmenį, kuri aikštė turi atlikti, pvz., reprezentacinį.

Aikštės paskirties ir funkcijų istorinės kaitos pavyzdžiu gali būti dabartinė Lukiškių aikštė Vilniuje. Lukiškių apylinkės XIX a. viduryje buvo tik nesutvarkytos žemės plotas (4 pav.). XX a. viduryje aikštėje vyko Šv. Kazimiero mugė ir cirko vaidinimai (5 pav.).

1952 m. tuometinėje Tarybų aikštėje buvo pastatytas Lenino paminklas, aikštė pervadinta ir tapo sovietinės ideologijos simboliu (6 pav.). Lenino paminklo atsiradimo Lukiškių aikštėje istoriją aprašo buvęs Vilniaus miesto vyriausiasis architektas (1945–1962 m.) Vladislavas Mikučianis knygoje „Norėjau dirbti Lietuvoje“. V. Mikučianis rašo: „Kilo klausimas, kurioje Vilniaus vietoje statyti paminklą Leninui. Buvo apsvaistyti du variantai – Katedros arba Lukiškių aikštės. Daugelis pasisakė už pirmąjį variantą, nes Katedros aikštė buvo labiau sutvarkyta, visuomet gausiai lankoma žmonių. Lukiškių

aikštė tuomet atrodė kaip dykynė. Dar visai neseniai čia veikė turgūs (pavyzdžiui, Kaziuko mugė). Tuometinis LKP CK antrasis sekretorius A. Kuznecovas baigiamajame posėdyje labai įtikinamai pasisakė už paminklo pastatymą Lukiškių aikštėje ir sugebėjo įrodyti, jog šis variantas turi kur kas didesnę perspektyvą negu Katedros aikštės variantas. Taip klausimas buvo išspręstas“ (Mikučianis 2001: 70–71). Lietuvai atkūrus valstybingumą Lenino paminklas 1991 m. buvo nugriautas. Nors suoleliai buvo įrengti ir Lenino aikštėje, tačiau ideologizuota erdvė netiko poilsiui, todėl norinčių nors ir trumpam pasėdėti, prižiūrint nuolat Lenino paminklą saugojusiems milicininkams, beveik nebūdavo. Seimo 1999 m. nutarimu nuspręsta, kad aikštė turi atlikti valstybinę reprezentacinę ir kartu visuomeninę funkciją. Nuo Lenino paminklo nugriovimo Lukiškių aikštei sutvarkyti per 18 metų buvo skelbiami net 5 konkursai. Paskutinis Lukiškių aikštės monumento „Laisvė“ idėjinis konkursas vyko 2012–2013 m. Nors demontavus Lenino paminklą Lukiškių aikštė neįgavo naujos ideologinės svarbos, aikštė nerekonstruota, monumentas „Laisvė“ dar nepastatytas, tačiau aikštė įgavo vidinę laisvę, erdvė atvira laikinoms funkcijoms. Lukiškių aikštės centrinėje dalyje 2015 m. augo rugiai (augo ir 2013 m.), nuo 2011 m. vyksta „Burbulatorius“ (viešųjų erdvių gaivinimo akcija) (7 pav.), čiuožykla veikė 2014 m. žiemą, 2014 m. gegužę vyko akcija Laisvės nuo mokesčių diena paminėti, kurios metu aikštėje buvo išpilti du milijonai centų, 2013 m. vyko badmintono turnyras „Vilniaus plunksna“, 2012 m. aikštėje

5 pav. Šv. Kazimiero mugė Lukiškių aikštėje 1929 m. (Światowid 1929)

Fig. 5. St. Kazimir Fair Lukiškės square in 1929 (Światowid 1929)

6 pav. Lenino paminklas Lenino a. 1954 m. Jevgenijaus Umnov'o nuotrauka

Fig. 6. Lenin monument in Lenino square 1954. Jevgenij Umnov photo

7 pav. Akcija „Burbulatorius“ Lukiškių a. 2015 m. Gintauto Tiškaus nuotrauka 2015

Fig. 7. „Burbulatorius“ campaign Lukiškės square in 2015 Gintautas Tiškus photo 2015

iškilo „The Beatles“ muzikanto John'o Lennon'o smėlio skulptūra, ir tai tik maža dalis aikštėje vykusių renginių.

Pastaruuju metu aikštės, nepriklausomai nuo jų paskirties, tampa ir visuomeninių protestų vietomis (Bolotnaja aikštė Maskvoje, Maidano aikštė Kijeve).

Aplinkos konteksto aspektas

Aikštė, nors ir būdama atskiru miesto planinės struktūros elementu, nėra savarankiškas erdvinio konteksto elementas. Tiek aikštės erdvė, tiek aplinka, kurioje erdvė egzistuoja, yra tarpusavyje susietos ne tik fiziniiais, estetiniais, bet ir ideologiniais ryšiais. Kitaip tariant, aikštės funkcija turi atitikti kontekstą. Dar antikinėje Graikijoje aplink agorą, kurioje vykdavo miesto tarybos susirinkimai, buvo statomi tik visuomeninės paskirties pastatai, tai yra, aikštės ir aplinkos kontekstas sutapo. Aikštės forma, dydis, aplinkos estetika ir architektūra, funkcija yra vientisas urbanistinis architektūrinis kompleksas.

Vertinant aplinkos kontekstą būtina prisiminti Raimundo Arno Dineikos vartotą ir taikytą integruoto mastelio sąvoką. R. A. Dineika rašė: „Ar galime architektūrinio mastelio sampratą taikyti ir ARCHITEKTŪRINEI APLINKAI su daugeliu objektų (aplinkos elementų)? Pamatykime išsiaiškinus urbanizuotą zoną kaip skirtingų (skirtingo mastelio) elementų kompoziciją, išdėstytą erdvėje. Kiekviena architektūrinė forma (pastatas) vizualiai suvokiama konkrečioje aplinkoje. Kaip pastato dalių, detalių santykis didžiąją pastato formą nusako – išreiškia pastato architektūrinį mastelį, taip ir architektūrinės aplinkos elementai – tūriai erdvėje su savo skirtingomis sudalinimų sistemomis – tam tikrą tarpusavyje santykį“. R. A. Dineika išskyrė tris integruoto sudėtingo architektūrinio mastelio suvokimo lygius: plokštumos (paviršiaus) skirtingo mastelio zonų kompozicinė sąveika – plokštumos (paviršiaus) integruoto mastelio reiškinys; objekto dalių – skirtingo mastelio paviršių kompozicinė sąveika erdvinėje sandaroje – objekto integruoto mastelio reiškinys; atskirai (ar šalia) stovinčių erdvėje skirtingo architektūrinio mastelio objektų bei erdvę formuojančių elementų kompozicinė sąveika – aplinkos (ar jos zonos) integruoto architektūrinio mastelio reiškinys (Dineika 1996: 26).

Kazys Šešelgis knygoje „Lietuvos urbanistikos istorijos bruožai (nuo seniausių laikų iki 1918 m.)“ rašė: „svarbiausias erdvinės struktūros elementas – miesto centras. Įprasta, kad jame sutelkiami architektūros požūriū išraiškiausi ir socialiai reikšmingiausi pastatai bei įrenginiai, monumentai. Taip centras tampa pagrindiniu miesto materialinės ir dvasinės kultūros židiniu, vieta, kurioje realizuojama intensyvi gyventojų visuomeninė ir socialinė veikla“ (Šešelgis 1996: 35).

Miesto aikštė buvo skirta prekybai, o jos vidurys – miesto visuomeniniams ir prekybiniam pastatams: rotušei, krautuvėms, sandėliams. Kulto pastatai paprastai buvo statomi atokiau nuo aikštės. Kai kurių taisyklingo plano miestų (Virbalio, Skuodo, Kretingos) turgaus aikštėse esantys kulto pastatai yra vėlesnių laikų. Aikštės kampuose, prie svarbiausių gatvių sankryžos, dažniausiai buvo užvažiuojamieji namai (karčemos). Aikštės pakraščiais buvo statomi gyvenamieji namai ir prekybiniai pastatai (svečių, užvažiuojamieji namai, mažos krautuvės ir kt.). Tik rotušė stovėjo turgavietės viduryje. Aikštę supę pastatai, kaip ir visame mieste, daugiausia buvo mediniai ir vieno aukšto, be puošybos elementų (arkadų, puošnių frontonų). Išimtis buvo tik didieji miestai – Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Kėdainiai. Kadangi miesto sklypai buvo pakankamai platus, namai buvo statomi šonu į aikštę arba gatvę, todėl Lietuvos miestuose vyravo lygi ir rami stogų šelmenų linija. Svarbus miesto centro akcentas buvo miesto rotušė, kuri paprastai būdavo dviejų aukštų su bokštu. Nors rotušė buvo ne vienintelis aukštas pastatas mieste, tačiau būtent jos bokštas pabrėždavo geometrinį miesto centrą.

Taip pat būtina pažymėti, kad ankstyvųjų Lietuvos miestų plėtros periodu iš miestiečių buvo reikalaujama statyti gražius namus, kaminus mūryti, stogų nedengti šiaudais, nestatyti šalia namų ūkinių pastatų, tačiau visa tai ankstyvuju miestų plėtros periodu lėmė ne tiek estetiški reikalavimai formuoti miesto sandarą ar kompozicijos suvokimas, kiek grynai utilitariniai klausimai, visų pirma sietini su miesto saugumu ir higieniniais reikalavimais. Tačiau šiuos reikalavimus galima vertinti ir kaip sklypo statybos ir pastato architektūrinės išvaizdos reglamentus. Toks reglamentavimas nebuvo unifikuotas ir daugeliu atvejų skirtinguose miestuose skyrėsi. Pvz., Vilniuje 1766 m. buvo įsakyta nugriauti medinius namus prie rotušės aikštės, 1636 m. K. Radvila paskelbė draudimą Biržų miesto ūkinius pastatus statyti posesijose, įsakė mieste statyti tik gyvenamuosius namus, būtinai fasadu išeinančius į gatvę. Būta ir žymiai konkretesnių reikalavimų pastatų statybai. 1795 m. Šeduvoje buvo išleista instrukcija, kurioje reikalauja, kad kiekvienas statomas namas turėjo būti 12 sieksnių ilgio ir 4 sieksnių pločio (Tiškus 2009: 49).

XX a. aplinkos kontekstas įgavo ir ideologinį politinį aspektą. 1945 m. birželį žurnale „Jaunimo gretos“ Architektūros valdybos viršininkas Jonas Kumpis rašė: „Miesto architektų pagamintas pirmas generalinio plano schemos variantas jau buvo apsvaistytas vietinių įstaigų atstovų ir atvykusios iš Maskvos architektų ir akademikų brigados. Bendri generalinio plano pagrindiniai dėsniai buvo pripažinti ir tik smulkmenose buvo padaryta keletas nurodymų planui patobulinti. Pripažintasis generalinis

planas numatė ne tik atstatyti karo metu smarkiai sugriautą miestą, bet ir rekonstruoti jį pagal sovietinius miestų planavimo principus. Nutarta, kad Vilniui reikalingas naujas sovietinis centras, atspindėsiantis naują Respublikos vystymosi etapą. Po neilgų svarstymų centrą buvo nuspręsta perkelti iš Pilies (dab. Katedros) aikštės į apytuštę Tarybų (dab. Lukiškių) aikštę“ (Antanavičiūtė 2009: 156).

Šis sumanymas buvo įgyvendintas. 1949–1952 m. pagal architekto Vladislavo Mikučiano ir kitų projektą suformuota Lenino aikštė (dabar Lukiškių a.), 1956 m. pagal architekto Lev'o Kazarinskij projektą vakarinėje Lenino a. pusėje, J. Poželos g. (dabar J. Tumo-Vaižganto g. 2), pastatyti Ministrų tarybos rūmai. Lenino pr. (dabar Gedimino pr.) ir Lenino a. kampe jau stovėjo 1912–1913 m. pastatyti Prekybos ir pramonės rūmai (1947 m. rūmuose įsikūrė vykdomasis komitetas). Pietinėje Lenino a. pusėje, Lenino pr., stovėjo 1895–1897 m. pastatytas Teismo rūmų kompleksas (vėliau KGB), pastatytas pagal Peterburgo architekto G. Prusakov'o projektą (Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas 1988: 321, 351, 353), greta monumentalii Vilniaus mergaičių gimnazija (dabar Lietuvos muzikos ir teatro akademija), pastatyta 1904 m. Taip Lenino aikštė tapo sovietinę ideologiją reprezentuojančiu galios centru.

Vytautas Petrušonis straipsnyje „Kūrinio konteksto reikšmė vertinant architektūrinį kompleksą“ rašo: „pastaraisiais dešimtmečiais vis didesnė reikšmė skiriama meno kūrinio kontekstui, suprantant jį plačiai, teigiant, kad meno kūrinio suvokėjo mintį ir elgesį veikia ne tiek psichologiniai reiškiniai, kiek meno kūrinio kultūrinis kontekstas“ (Groat, Wang 2002: 136; Dickie 2005: 279; Eaton 2009). Susitelkiant vien ties estetinė meno funkcija ir vengiant praktinių ir semantinių kūrinio apibrėžčių, forma atskiriama nuo turinio ir būtent konteksto įvertinimas gali padėti tokio atskyrimo išvengti; nurodoma, jog kontekstas yra neišardoma kūrinio struktūros dalis, meno kūrinį reikia matyti jo kontekste, o ne vien tik atsižvelgiant į menininko *oeuvre* ar stiliaus raidą (Belting *et al.* 2002: 227, 238; Petrušonis 2010: 253).

Rimantas Buivydas straipsnyje „Viešųjų erdvių transformacija Lietuvos miestuose“ rašė „Pastebima, kad neretai buvę paminklai tiesiog pakeičiami ankstesnę ideologiją nugalėjusių jėgų simboliais – o tai gana archajiškas reiškinys. Taip vietoje sovietinės Pergalės aikštės Klaipėdoje, kur stovėjo ant pilono užkelta patranka, atsirado Lietuvniukų aikštė su paminklu pirmosios lietuviškos knygos autoriui Martynui Mažvydui, Vinco Kudirkos aikštė Vilniuje atsirado vietoj buvusios sovietinio generolo Nikolajaus Černiachovskio aikštės su jo skulptūra (kuri buvo perduota šio asmens gimtinei Rusijoje). Šiauliuose, Aušros alėjoje panaikinus Lenino skulptūrą, įrengta aikštė, skirta

patriotinio aušrininkų judėjimo garbei su Aušros paminklu jos centre, Panevėžyje, vietoje aikštės su Lenino paminklu jos centre jos idėjinio ir kompoziciniu akcentu tapo legendinio Panevėžio teatro režisieriaus Juozo Miltinio paminklas“ (Buivydas 2011: 137).

Apibendrinant galima teigti, kad aikštėse, kuriose dominuoja ar numatomi ideologiniai akcentai (monumentai, paminklai), daugeliu atvejų sunku suderinti (įgyvendinti natūroje, o ne deklaracijose ar Seimo nutarimuose) daugiafunkcę jų paskirtį. Ideologizuota meninė raiška gali tapti savotišku „krūviu“, trukdančiu daugiafunkciam aikštės naudojimui. Aikštės memorializacija gimdo aukos kompleksą, o ideologizuota erdvė netinka poilsiui. Ir priešingai, aikštės be aiškaus ideologinio ar memorialinio akcento, skirtos gyviesiems, o ne mirusiesiems, tampa mėgstamomis žmonių susibūrimo įvairiomis progomis vietomis. Šiuo atveju svarbios meninės raiškos priemonės yra dekoratyvinė skulptūra, aikštės dangos medžiagos ir raštas, mažosios architektūros elementai (fontanai, suoliukai, šviestuvai, informaciniai stendai ir kt.), apželdinimas.

Išvados ir teiginiai

Aikštė apibrėžiama kaip savarankiškas miesto struktūros elementas, turintis ribas ir paskirtį (funkciją), ne mažiau kaip iš dviejų pusių apribotas pastatais ar susisiekimo komunikacijomis ir kurio didesniąją dalį užimamo ploto sudaro neužstatyta statiniais ar neapželdinta erdvė.

Aikštė turi savo *būtį* – tai, ką mes matome, ne matome, bet jaučiame, kas vyko ar vyksta, tai yra reiškinio visuma, kuri ir yra pačios aikštės esmė. Kitaip tariant, aikštės esmė ir būtis yra pati aikštė.

Aikštė, nors ir būdama savarankišku miesto planinės struktūros elementu, nėra savarankiškas miesto erdvinės struktūros elementas. Tiek aikštės erdvė, tiek aplinka, kurioje aikštė egzistuoja, yra tarpusavyje susietos ne tik fiziniiais, estetiniais, bet ir priežastiniais ryšiais, kurie gali būti įvardinami kaip aikščių formavimo esmės.

Reprezentacinė aikštė turi (gali) būti suprantama kaip iš privalomųjų aikštės atributų sudarytas ženklas ar ženklų sistema, kuria norima suteikti tam tikrą reikšmingą informaciją. Šia informacija gali būti įvykiai arba veikėjai, kurie yra arba nėra susiję su aikšte, bet yra koku nors aspektu svarbūs ir juos norima įamžinti; ideologiniai politiniai motyvai, kuriems norima ne tik suteikti išskirtinę svarbą, bet ir sureikšminti.

Reprezentacija nėra tapati *reprezentatyvumui*. Reprezentatyvumas architektūroje autoriaus suprantamas kaip objekto tūrinis ir medžiaginis estetinių formų ir jų konstruktų vaizdavimas, išskiriant jį iš kitų panašių daiktų, kuriems objekto savybės yra būdingos. Reprezentatyvi

aikštė turi aikščių grupei (tipui) būdingas ar lengvai atpažįstamas savybes (bruožus), funkciją, pagal kurias gali būti identifikuojamos (atpažįstamos) kitos tai pačiai grupei ar tipui priklausančios aikštės, išskiriant jas iš kitų.

Galima teigti, kad aikštėse, kuriose dominuoja ar numatomi ideologiniai akcentai (monumentai, paminklai), daugeliu atvejų sunku suderinti (įgyvendinti natūroje, o ne deklaracijose ar Seimo nutarimuose) daugiafunkcinę jų paskirtį. Ideologizuota meninė raiška gali tapti savotišku „krūviu“, trukdančiu įvairiapusiškai naudoti aikštę.

Literatūra

- Antanavičiūtė, R. 2009. Stalininis „penkmetis“: Vilniaus viešųjų erdvių įprasminimo darbai 1947–1952 m., *Menotyra* 16(3–4): 150–159.
- Antanavičiūtė, R. 2011. Įamžinimo ritualai, *7 meno dienos* 943(21).
- Aristotelis. 1997. *Politika*. Vilnius: Pradai/ALK.
- Belting, H.; Dilly, H.; Kemp, W.; Sauerlander, W.; Wranke, M. 2002. *Meno istorijos įvadas*. Vilnius: Alma littera. 376 p.
- Benevolo, L. 1998. *Europos miesto istorija*. Vilnius: Baltos lankos.
- Buivydas, R. 2011. Viešųjų erdvių transformacija Lietuvos miestuose, *LOGOS* 66, sausis–kovas, 137 p.
- Cowan, R. 2005. *The dictionary of urbanism*. Great Britain: Streetwise Press. 468 p.
- Collins, G. R.; Collins, Ch. C. 1986. *Camillo Sitte: the birth of modern city planning*. New York: Dover Publikations.
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. 2011. Trečias elektroninis leidimas. Redaktoriai: S. Keinys (vyr. red.), L. Bilkis, J. Paulauskas, V. Vitkauskas. [Interaktyvus], [žiūrėta 2016-01-12]. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga per internetą: <http://dz.lki.lt>
- Dickie, G. 2005. Aesthetics, in the Routledge history of philosophy, in J. V. Canfield (Ed.). Vol. X. *Philosophy of meaning, knowledge and value in the twentieth century*. London and New York: Routledge. 325 p.
- Dineika, R. A. 1996. Integruotas architektūrinės aplinkos mastelis ir jo išraiškos transformavimas, *Urbanistika ir architektūra* 1(21): 26.
- Donskis, L. 1996. *Tarp vaizduotės ir realybės*. Vilnius: Baltos lankos. 146 p.
- Dumont, L. 1983. *From Mandeville to Marx: the genesis and triumph of economic ideology*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Eaton, M. M. 2009. Vidinė, neišvestinė estetinių savybių prigimtis, iš *Estetika – XX amžius: problemos, teorinės kryptys, konfrontacijos: antologija*. I tomas. Sud. A. Katalynas. Vilnius: Mintis, 73–77.
- Foucault, M. 1998. *Diskurso tvarka*. Vilnius: Baltos lankos.
- Groat, L.; Wang, D. 2002. *Architectural research methods*. New York: John Wiley and Sons. 389 p.
- Grunskis, T. 2000. Lukiškių aikštės estetinės transformacijos problema Europos miesto aikščių tradicijos diskurse, *Urbanistika ir architektūra* XXIV(3): 122.
- Hajer, M. A. 1995. *The politics of environmental discourse: ecological modernisation and the policy process*. Oxford: Clarendon Press.
- Harris, C. M. 2007. *Architektūros istorijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*. 1988. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
- Mikučianis, V. 2001. *Norėjau dirbti Lietuvoje*. Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Mamardašvili, M. K. 2012. *Lekciji po antičnoi filosofii*. Azbuka, Azbuka-Attikus. 320 p.
- Mumford, L. 1938. *The culture of cities*. New York: Brace and Company.
- Novickas, A. 2004. *Miesto aikštė: formos ir turinio semantinis tyrimas*: daktaro disertacija, VDU, VGTU.
- Petrušonis, V. 2010. Kūrinio konteksto reikšmė vertinant architektūrinį kompleksą, *Urbanistika ir architektūra* 34(5): 252–261.
- Platonas. 1995. *Timajas. Kritijas*. Vilnius: Aidai.
- Tiškus, G. 2015. Lietuvos miestų aikščių reprezentatyvumo istorinė samprata, *Mokslas – Lietuvos ateitis* 7(1): 69–77.
- Tiškus, G. 2009. *Magdeburginio miesto kodas ir jo įtaka Lietuvos miestų vaizdai: baigiamasis magistro darbas*, Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilnius, Lietuva.
- Toporov, V. 1995. *Mif. Ritual. Simvol. Obraz: Issledovaniya v oblasti mifo – poeticheskogo*. Izbrannoe. Moskva: Progress.
- Stübgen, H. J. 1907. *Der Städtebau. Entwerfen, Anlage und Einrichtung der Gebäude. Des Handbuchs der Architektur; Vierter Teil*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 652 p. [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://archive.org/stream/derstdebau00stgoog#page/n8/mode/2up>.
- Šešelgis, K. 1996. *Lietuvos urbanistikos istorijos bruožai (nuo seniausių laikų iki 1918 m.)*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla. 36 p.
- Vilniaus miesto tarybos 2004-07-14 sprendimas Nr. 1-455* [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gruodžio 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vilnius.lt/index.php?3987810426>.
- Waibl, E.; Rainer, F. J. 2011. *Pamatinės filosofijos žinios: tūkstantis klausimų ir atsakymų*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Zucker, P. 1970. *Town and square*. New York: Columbia University Press.

SOME THEORETICAL ESSENCES OF LITHUANIA SQUARES FORMATION

G. Tiškus

Abstract

In the Lithuanian acts of law and in the scientific literature there are no clear criteria and notions to define a square. The unbuilt city space places or the gaps between buildings are often defined as the squares, which do not have clear limits or destination. The mandatory attributes of the place which is called the square are indicated in the article, the notion of square is defined.

The article deals with Lithuanian squares theme, analyses the differences between representation and representativeness. The article aims to indicate an influence of city environmental context and monument in the square on its function. The square is an independent element of city plan structure, but it is not an independent element of city spatial structure. The space and environment of the square are related to each other not only by physical, aesthetical relations, but as well as by causalities, which may be named as the essences of squares' formation.

The interdisciplinary discourse analysis method is applied in the article.

Keywords: square, square destination (function), the artistic expression of representativeness.